

do■co_■mo_■mo_србија

међународна радна група за
документацију и заштиту
грађевина, места и целина
модерног покрета

Минимални документациони досије 2003

Саставила: национална радна група Србије

0.1 ФОТОГРАФИЈА ОБЈЕКТА / УРБАНИСТИЧКЕ ЦЕЛИНЕ

0.1. **Наслов фотографије**

Гробље стрељаних 1941. у Краљеву

0.2. **Извор**

Аутор фотографије: Јован Младеновић

0.3. **Датум**

28.07.2019. година

Шифра у локалној бази података
FNR-RS-036-b-0013

1. ИДЕНТИТЕТ ОБЈЕКТА / УРБАНИСТИЧКЕ ЦЕЛИНЕ

- 1.1. **Данашњи назив објекта** 3
Гробље стрељаних 1941.
- 1.2. **Варијантни или претходни/оригинални назив** 4
Гробље у лагеру, лагерско гробље, гробље стрељаних родољуба, гробље жртава фашистичког терора, гробље стрељаних, гробље октобарских жртава, спомен гробље, спомен – парк.
- 1.3. **Назив улице и број** 5
Индустријска bb
- 1.4. **Град** 6
Краљево
- 1.5. **Општина** 7
Краљево
- 1.6. **Поштански број** 8
36000
- 1.7. **Држава** 9
Република Србија (изграђено у СФРЈ)
- 1.8. **Позиција у оквиру глобалног позиционог система** 10
43°43'47.7 "N, 20°41'31.6"E
- 1.9. **Класификација/типологија** 11
FNR – меморијални објекти: спомен-комплекс, урбанистичка целина
- 1.10. **Статус и датуми заштите** 12
Одлука о проглашењу Спомен парка у Краљеву за непокретно културно добро- знаменито место број 633-1/84 од 01. јуна 1984. године донета од стране Скупштине општине Краљево.
Одлуком о утврђивању непокретних културних добара од изузетног и од великог значаја Спомен парк у Краљеву утврђен је за непокретно културно добро- споменик културе од изузетног значаја (Службени гласник СРС, бр. 28/83)

2. ИСТОРИЈАТ ОБЈЕКТА / УРБАНИСТИЧКЕ ЦЕЛИНЕ

- 2.1. **Оригинални нацрт/намена** 13
Намена „Гробља стрељаних 1941.“, је трајно решење обележавања сећања на стрељање грађана Краљева које су у октобру 1941. за време Другог светског рата извршиле немачке окупацијске снаге. Стрељања су се догодила у знак одмазде због устаничке активности у околини града.
- 2.2. **Датуми: наруџбина/завршетак** 14
Децембар 1970. године – конкурс
1971. године - изградња

2.3. **Пројектанти архитектуре и други пројектанти** 15
Спасоје Крунић и Драгутин Ковачевић

2.4. **Остале особе или догађаји везани за објекат** 16
Након Другог светског рата помени постају све масовнији и организованији, па прерастају у Краљевачке октобарске свечаности, када је на дан стрељања 14. октобра најпре одржана комеморативна седница Скупштине општине, а у Спомен парку уз радијски и ТВ пренос полагају венци и уручивана Повеље против насиља и рата - за мир у свету, истакнутим јавним и политичким личностима. Прво је додељена Јосипу Брозу, затим следе Густав Влахов, Франц Лескошек, Родољуб Чолаковић, Спасенија Бабовић, Јован Веселинов, Крсто Попивоца, Владимир Бакарић, Сергеј Крајгер, Коста Нађ, Цвијетин Мијатовић, Светозар Вукмановић, Павле Савић, Лазар Мојсов, Марија Вилфан, Павле Грегорић, Угљеша Даниловић, Зорка Секулић, Блаже Конески, Данијел Шифер, и Слободан Милошевић. Повеља није додељивана 1991 и 1992. године. На самом крају преноса изводио би се музичко-сценско или драмско дело од стране краљевачких уметника. Концепт сећања међан је више пута, од плаката из 1942. године којим је најављен Годишњи парастос, преко Свечаног шестогодишњег помена из 1948. године, затим Октобарских свечаности Краљевачког октобра, дочекивања „Воза братства и јединства“ па све до извођења авангардних позоришних и музичких перформанса крајем седамдесетих и осамдестетих година прошлог века, да би се стигло до данашњег начина обележавања. Он у једном делу, подразумева парастос невино страдалим као верски обред а у другом делу полагање венаца, уз предходни почасни плотун а потом и извођење пригодног програма примереног садржаја неког од примарно локалних, културних стваралаца.

2.5. **Значајне измене са датумима** 17
Током 2013. почиње изградња капије и постављање оgrade на Гробљу стрељаних, и бива завршена 2015.
Такође током 2015. године започета је изградња капеле чији ентеријер још увек није завршен.

2.6. **Данашња намена** 18
Спомен-комплекс – намена је непромењена.

2.7. **Постојеће стање** 19
Стање целокупног комплекса није на завидном нивоу. Зелене површине нису редовно и адекватно одржаване, а на њима се неретко може наићи на не тако мали број отпадака и амбалажа. Поред тога, недостаје део оgrade спомен гробља, као и плоча са натписом „Овај споменик културе је под посебном заштитом“, која се налазила непосредно код улаза у комплекс. Скулпторална целина је у релативно добром стању, са мањим оштећењима на појединим споменицима.

3 ОПИС

3.1. **Општи опис** 20
Централни део Спомен парка чине хумке стрељаних родољуба и Алеја партизана. Хумке стрељаних су изведене мермерним елементима који симболишу дрво разног доба старости пресечено у расту, док су оивичене су црвеном калдрмом.

Дуж улазне стазе – Алеје партизана – од истог материјала, али другачијег облика, налазе се споменици палих и умрлих бораца Краљевачког партизанског одреда „Јован Курсула“ и Четвртог краљевачког батаљона Прве пролетерске бригаде. Ову алеју сачињавају три скупине – прва са 15 хумки краљевачких првобранилаца који су изгинули у борбама око Краљева октобра 1941. године и касније на другим местима.

Друга је заједничка гробница са посмртним остацима неиндетификованих бораца палих на Попини 13. октобра 1941. године. Трећу чине четири хумке краљевачких првобораца који су умрли у годинама после ослобођења. Овај централни део гробља са северне стране бива оивичен класичним античким амфитеатром.

- 3.2. **Конструкција** 21
Хумке стрељаних су уоквирене мермерним елементима, а оивичене су црвеном калдрмом, док је амфитеатар изграђен од локалног камена.

- 3.3. **Контекст** 22
Иако Југославија већ крајем четрдесетих година прошлог века покушава да се одвоји од утицаја Совјетског савеза и идеје социјалистичког реализма, то успева тек у шестој деценији. Тада споменике замењују меморијални паркови моделовани естетиком социјалистичког естетизма. Више нема наративности, уметничко дело не говори о себи ништа на први поглед, већ поседује метафоричан начин комуникације и захтева промишљање.
Седамдесетих година оваква врста стваралаштва доживљава процват и јавља се све већи број места колективне меморије.

4. ВРЕДНОВАЊЕ

- 4.1. **Техничка вредност** 23
Оно што је специфично за појединачне споменике јесте да се на њима налазе и нише за паљење свећа. То је први споменик код нас код кога је већ у волумену дефинисана ова функција.

- 4.2. **Друштвена вредност** 24
Стрељање таласа и место покопавања данас су снажно присутни у свести људи. Стално су биле присутне идеје, у којима је преовладавао политички и идеолошки приступ, да се место и догађај означе нечим трајним и незаборавним. Оваквим конструкцијама не само да се потпомагало јачање државне идеологије, већ је и идеализована и оправдана борба обичног човека.

- 4.3. **Културна и естетска вредност** 25
Естетска вредност овог споменика огледа се у метафоричном значењу његовог ликовног израза. Облик мермерних стубова представља исечена стабла симболизирајући многе животе који су овде прекинути пре него што су могли у потпуности да се формирају. Око њих налази се црвена калдрма, која је симбол крви разливане из рака – када су немачки војници, да би на малом простору сахранили што више људи, преко лешева прешли тенковима. Амфитеатар, поред своје практичне функције, има и своју симболичну улогу у представљању својеврсне „животне сцене“.

- 4.4. **Историјска вредност** 26
Гробља стрељаних 1941. у Краљеву сведочи о масовним злочинима које су починиле

окупационе трупе за време Другог светског рата, али уједно је и споменик антифашистичкој борби, отпору и победи на овим територијама.

4.5. Генерална оцена

Међу значајнијим Крнућевим пројектима, како по питању структуре, реалних димензија и свих оних које не подлежу математичким прорачунима, тако и у ликовном погледу, истиче се делимично реализовано Гробље стрељаних у Краљеву. Ако узмемо у разматрање да је монографија архитекте Спасоја Крунића насловљена „Просторне метафоре“, можемо закључити да је пројекат Гробља стрељаних у Краљеву репрезентативан пример Крунићевог уметничког израза. Краљевачки меморијални комплекс, на месту вечне куће читавог једног насеља, монументална је евокација страдалиштва која подсећа не само на прекинуте животе, већ указује и на дубљу органску повезаност човека и тла.

27

5. ДОКУМЕНТАЦИЈА

5.1. Главне референце

1. Д. Драшковић, С. Крејаковић, М. Арсић, Б. Бишевац, Краљево 1941-1945, каталог изложбе, Краљево 2011 стр. 7
2. Драшковић Драган, Ристић Радомир, Краљево октобра 1941., Краљево 2003. стр. 179–192.
3. Јоветић Раде, Стаменовић Мирко, Спомен-парк Краљево, Краљево, 1979 стр. 10–13.
4. Јоветић Раде, Револуција на камену, Краљево 1978, стр. 32–33.
5. Крејаковић Силвија, Идентитети жртава стрељаних у Краљеву октобра 1941., Београд 2013, стр.103.
6. Крунић Спасоје, Просторне метафоре, Београд, 2017, стр. 86–89.
7. Путник Владана, „Естетика и улога меморијалних паркова у Југославији на примеру спомен комплекса Кадињача“, у: Простори памћења: зборник радова, том 1, ур. А. Кадијевић, М. Попадић, Одељење за историју уметности, (Београд 2013), стр. 298–309.
8. <http://nmkv.rs/стална-поставка/стрељање-1941/> [приступљено 13.6.2019]

28

5.2. Визуелни материјал у прилогу

1. Споменички комплекс (рад архитекте С. Крунића), 1974, Крејаковић Силвија, Идентитети жртава стрељаних у Краљеву октобра 1941., Београд 2013, стр.101.
2. Гробље стрељаних 1941, Драшковић Драган, Ристић Радомир, Краљево октобра 1941., Краљево 2003. стр. 189.
3. Изглед гробнице са мермерним облицама по ободу након преуређења 1971., Драшковић Драган, Ристић Радомир, Краљево октобра 1941., Краљево 2003. стр. 374
4. План Спомен гробља, Крунић Спасоје, Просторне метафоре, Београд, 2017, стр. 86

29

5.3. Подносилац извештаја/датум

Јован Младеновић / август 2019.

30